

ФАЛЬКЛОРНЫЯ ЖАНРЫ ЯК ФОРМА МАЎЛЕНЧЫХ ЗНОСІН У СУЧАСНАЙ КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСКАЙ МОЛАДЗІ

Адасабленне маладзёжнай культуры даследчыкі звязваюць з марганалізацыяй моладзі або з узнікненнем культурнага бар'ера паміж пакаленнямі бацькоў і дзяцей у зменлівым індустрыяльным і постіндустрыяльным грамадстве. Узнікаючы на базе маргінальнага слоя моладзі, субкультурныя аб'яднанні ўключаюць людзей, якія ўжо выйшлі з пад уплыву сям'і і школы, але не атрымалі яшчэ пастаянны статус у дарослым грамадстве (пад названым уплывам застаецца толькі дзіцячая субкультура, але і яна ў значнай ступені маргінальная, паколькі уплыў гэты часам толькі знешні). Такія людзі аказваюцца ў рамках нарматыўнай нявызначанасці (ці аноміі), якая заўсёды звязана з прамежкавым становішчам у соцыуме. Стан аноміі аб'ядноўвае моладзь у групы па інтарэсах (маладзёжныя субгрупы), у асяроддзі якіх складваюцца свае нормы паводзін і сімволіка. Калі ж прадстаўнік субгрупы атрымоўвае статусную вызначанасць у соцыуме (уладкаванне на працу, шлюб, залічэнне ў вуні і г.д.), ён мусіць выйсці з субкультурнага асяроддзя.

Маладзёжныя субгрупы выяўляюць яскрава выражаную здольнасць да самаўзнаўлення. Даследчыкі вылучаюць сярод формаў маўленчых зносін у сучаснай культуры моладзі наступныя стэрэатыпы – арга, фальклорныя жанры і тэксты, нормы і мадэлі паводзін, якія ўзнаўляюцца на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў, што гаворыць аб наяўнасці традыцыйнага пераемнасці. У межах дадзенага паведамлення нас будуць цікавіць менавіта славесныя і маўленчыя формы зносін, звязаныя з фальклорам.

Па прапанаванай рускай даследчыцай Т. Б. Шчапанскай класіфікацыі, у маладзёжным асяроддзі вялікіх гарадоў Расіі найбольш паслядоўна прадстаўлены смехавыя жанры (сцёб, фенькі і мулькі, прыкол, дахаедства), сістэма лірыка-філасофскіх жанраў (сентэнцыі – афарызмы, фразы, вершы), праявічныя творы містычнага зместу, графіці. Разгляд фальклорных твораў розных відаў і жанраў, якія захоўваюцца ў рэгіянальным архіве вучэбна-навуковай лабараторыі беларускага фальклору БДУ, паказаў, што дадзеная

класіфікацыя па відах “спрацоўвае” на беларускім матэрыяле, але адрозніваецца ў сістэме жанраў. Да таго ж, асобнага вылучэння патрабуе і такі від, як уласна песня (як правіла, пераробленая пад патрэбы асяроддзя).

Мы будзем прытрымлівацца назваў (а разам з тым і класіфікацыі) жанраў, якія склаліся ў асяроддзі іх бытавання, таму што менавіта гэтыя назвы фіксуюць іх камунікатыўныя функцыі і значымыя (для асяроддзя) асаблівасці. Па магчымасці будзем выкарыстоўваць адпаведныя ім фалькларыстычныя азначэнні. Праўда, гэтыя адпаведнасці не заўсёды адназначныя, таму што наватворы маладзёжнай культуры хутчэй адносяцца да паняцця «постфальклор», дзе разам з вуснай мае месца і пісьмовая (у тым ліку і камп’ютэрная) форма фіксацыі тэкста.

Смехавыя жанры (сцёб). Сярод жанраў смехавага (сцёбавага) фальклору сустракаюцца *жарты, прыказкі, анекдоты, дражнілкі, розыгрышы, прыколы, іранічная і парадыйная паэзія*, якія складаюць найбольш яскравы і разнастайны пласт маладзёжнай культуры. Пад сцёбам моладзь разумее манеру пастаяннага высмейвання. Некаторыя з унутрыкультурных назваў смехавых жанраў супадаюць з прынятымі ў фалькларыстыцы (прыказкі, анекдоты, дражнілкі), а некаторыя – суцэльна наватворы. Сцёбавыя жанры здэкавыя, правакацыйныя. Іх найважнейшая рыса – іронія, а ў шэрагу выпадкаў – адкрыты здзек. Іх функцыя – прыхаваць чужое і незразумелае, адасобіцца ад яго. Да паняцця «сцёб» у традыцыйнай жанравай класіфікацыі бліжэй за ўсё паняцце пародыі. Парадзіруюцца стэрэатыпы і нормы (у тым ліку і маўленчыя) існуючай афіцыйнай культуры. Часта парадзіруюцца маўленчыя клішэ, тыпавыя формы паўсядзённых зносін (аб’явы), напрыклад: *«На следуючую ноч мечеця чалавек по кровити, уснуть не может, твердит: «А черт-то есть? Есть или нет?» Голос снизу: «Спи!» Так и уснул вечным сном. «Чертздрав предупреждает: не задавайте лишних вопросов!»*.

У адрозненне ад рускай традыцыі беларуская моладзь не ведае такіх жанраў, як *фенькі і мульки* (жарты, кпіны, функцыі якіх – міні-тэст на прыналежнасць да сістэмы, сродак для палягчэння зносін, па такіх творах пазнаюць «сваіх») ці *дахаедства* (містычнае светаўспрыманне, жанр «заумі»), функцыя якога – заблытаць, прымусіць выйсці за межы звычайнай логікі, напрыклад: *«Подходит пуглый смарень с собаной кожурой: «Когнитная марта?» Я: «Нет, у меня краезонная марточка...»*), але адрознівае сцёб як асобны жанр, пад якім маецца на ўвазе іранічнае ці адкрыта здэклівае высмейванне “чужога” (іншай групіроўкі ці культуры ў цэлым), якое нечым нагадвае традыцыйны жанр пародыі, напрыклад: *«Ты называешь свою бабушку Арвен, у тебя кошачьи глаза, и никто не понимает твоих длинных плащей зеленого цвета? Тогда приходи к нам! Мы ничего не сможем тебе объяснить, но мы тоже любим Толкиена. Вместе веселее!»*.

Прыкол – яшчэ адзін распаўсюджаны ў маладзёжным асяроддзі смехавы жанр. Ён знаходзіцца на мяжы вербальнага і акцыянальнага: часцей

за ўсё над прыколам маюць на ўвазе розыгрыш, але не злаблівы (як сцёб), а па-сяброўску вясёлы. «Прыкальваюцца» часцей за ўсё з чужых людзей – цывільных, такім чынам падрэсліваючы іх чужасць. Элемент прыкола – падман, хлусня, але хлусня мастацкая, жанрава арганізаваная (*прагон, дагон, загібон*) такім чынам, каб не толькі збянтэжыць тых, хто не разумее, але даставіць эстэтычную асалоду слухачам, якія разумеюць, напрыклад: *«Вот идет человек с длинными волосами, а сзади идет человек и говорит: «Господи!» – и мы радуемся, что заставили человека помнить имя Господа».*

Сістэма лірыка-філасофскіх жанраў. *Афарызмы* – найбольш рапаўсюджаны ў гэтай групе жанр. У нечым яны падобныя на прыказкі і прымаўкі, але валодаюць спецыфічнай змястоўнасцю, якая, уступаючы ў сінтэз са спецыфічнай “падачай” зместу, набывае новы мастацкі эфект. Напрыклад, *«Последним смеется тот, кто не врубился сразу»; «От знаний еще никто не умирал, но рисковать не стоит»; «Жизнь – игра. Продумана фигово, но графика обалденная»; «Еще один день оказался напрасной тратой макияжа».*

Празаічныя жанры. Дастаткова невялікі пласт фальклорнай маладзёжнай традыцыі складаюць містычныя па сваёй прыродзе празаічныя жанры: легенды, паданні, былічкі, бывальшчыны. Яны звязаны са значнымі для маладзёжнай культуры аб’ектамі (месцамі, рэчамі, цялеснымі праявамі). Празаічныя жанры адлюстроўваюць камунікатыўныя нормы маладзёжнай культуры, падмацоўваючы іх жахам перад таямнічымі сіламі, захаваць ад якіх можа толькі следаванне гэтым нормам. Функцыя містыкі – фарміраванне пачуцця спалучэння з групай, аб’яднання на аснове агульнага вопыту, які не даступны чужому.

Графіці – яшчэ адна праява вербальнага жыцця маладзёжнай культуры. Спосаб фіксацыі тут задае і жанравую форму. Графіці прадстаўлены ў месцах тусовак, навучання, грамадскіх прыбіралень, платах і г.д. Тэксты графіці даследчыкі падзяляюць на наступныя функцыянальныя групы: 1) знакі (дэвізы, лозунгі і інш.) музычных груп, спартыўных каманд і інш.; 2) звароты да пэўнага адрасата ці да асяроддзя (назначаюць сустрэчу, просяць ператэлефанавань, прыйсці, прызнаюцца ў каханні і г.д.). Гэтыя дзве групы ў мастацкіх адносінах не ўяўляюць асаблівай цікавасці. Тут звяртаюць на сябе ўвагу 3) сентэнцыі (*«Головешкам не знать нирваны», «Тихо шифером шурша едет крыша не спеша»* – надпіс на стале ў студэнцкай аўдыторыі) і 4) нарматыўныя надпісы, якія фармуліруюць правілы паводзін (*«Не восхрани на лекции, дабы не разбудить ближнего своего»*).

Песні-пераробкі. Разам з прыколамі і сцёбам гэта найбольш распаўсюджаны від маладзёжнай творчасці, насычаны гумарам, часам вульгарнай лексікай і адкрытымі неспрыстойнасцямі, але незлаблівымі. Тут востра адчуваецца адметнасць маладзёжнай культуры: з аднаго боку – здольнасць да крытыкі ўсяго, што не з ёю, з другога – імкненне заявіць пра сябе як пра дарослага, напрыклад: *«Плакала береза, // Хохотал крыжовник //*

*Падрались за вишню // Клубника и шиповник. // Матюгался тополь. // Пелі
несію слива, // Вот такая штука – Димедрол и пиво!»*

Такім чынам, фальклорныя жанры з'яўляюцца адной з найважнейшых
формаў зносін у асяроддзі сучаснай беларускай моладзі, часам не
усвядомленай іх носьбітамі, але пастаянна актуалізаванай дзякуючы іх
мабільнасці і – у большасці – аптымістычнаму характару.